

the modern astronomy', waarin zich iets van zijn oude liefde voor de natuurwetenschappen laat terugvinden. In deze preken manifesteerde hij zich als 'Evangelical' en als cultuurmens, die (om een kuyperiaanse term te gebruiken) in rapport wilde blijven met het denken van zijn tijd. Al spoedig werden ze in het Nederlands vertaald; in zijn voorbericht preeste de vertaler 'de ruime, onbekrompene wijze' waarop Chalmers het onderwerp had aangevat, en - meer in het algemeen - Chalmers' geestdrift voor het 'Rijk van waarheid en deugd'.²² In dezelfde tijd publiceerde Chalmers ook *The Evidence and Authority of the Christian Revelation* (1814), dat eveneens in Nederlandse vertaling uitkwam.²³ Voor de bepaling van Chalmers' plaats in het theologisch spectrum is een recensie in de Engelse *Christian Observer* (een leidend blad in de kring van de 'Evangelicals') karakteristiek. De recensent zag in het werk iets van een nieuwe synthese; Chalmers maakte gebruik van de taal en de analytische techniek van de Verlichting om daardoor de inzichten van 'Scriptural Christianity' uit te dragen.²⁴

In 1819 werd Chalmers predikant van een nieuw gevormde parochie, die van 'St. John's Church'. Daar voerde hij een dubbele strijd: tegen de armoede en tegen 'the old established notions on the subject of poverty'.²⁵ Zijn inzichten betreffende de armenzorg waren progressief binnen een conservatief kader. Meer dan velen van zijn tijdgenoten had hij, dankzij zijn pastorale ervaring, oog voor de sociale nood in de snelgroeiende volksbuurten van Glasgow; en onder degenen die er wel oog voor hadden was hij een van de weinigen die met creatieve plannen kwamen en bereid waren zich geheel in te zetten voor de uitvoering ervan. De zwakke kant van zijn plannen was echter, dat hij de armenzorg te zeer plaatste binnen het kader van het oude parochie-systeem: zou de parochie-gedachte ook in de arme buurten tot leven komen, dan zou binnen de enclave van de 'parish' een gemeenschap ontstaan, waarbinnen de rijken zouden leren geven en de armen zich zouden opwerken

22. *Leerredenen over de christelijke openbaring, in verband beschouwd met de heden-daagsche starrekunde*, Haarlem, 1819, XI v.

23. *Het bewijs en gezag der christelijke openbaring*, Haarlem, 1820. Zoals blijkt uit de titelpagina van de tweede, overigens ongewijzigde druk (Amsterdam, 1833) was de vertaler niemand minder dan Willem Bilderdijk, die het werkje ook van enkele aantekeningen en een 'Narede' voorzien had. Bilderdijk oefende hier en daar (op soms brommerige toon) kritiek op Chalmers' inzichten. Met name kritiseerde hij de 'herschisch' van de idee van een natuurlijke godsdienst zoals hij die bij Chalmers aantrof, en wanneer iets sympathieks over Newton wordt opgemerkt, klaagt Bilderdijk over 'het eindloos afgezaagde Engelsche liedtjen' (194, 201).

24. S.J. Brown, 59.

25. Chalmers in 'The Sufficiency of a Parochial System', gec. door Watt, *Chalmers*, 56.